

GUNDA BÉLA ÉS AZ EURÓPAI NÉPRAJZTUDOMÁNY

LUKÁCS LÁSZLÓ

Gunda Béla 1911. december 25-én született Temesfüvesen (Temes m., ma Románia). A karácsonykor született gyermekről népünk úgy vélekedik, hogy szép, boldog élet vár rá. Gunda Béla eredményekben gazdag életművének ismerete megerősíteni látszik ezt a vélekedést. Családja mindkét ágon Békés megyei. Édesapja, Gunda Mihály, uradalmi alkalmazott, kiváló állattenyésztési szakember, előbb a Békés megyei pusztákon, majd az 1920-as évek közepétől Martonvásáron (Fejér m.), a mintagazdaságként kezelt Dreher-uradalomban dolgozott. Gunda Béla elemi iskoláit Békésszentandrásán és Szarvason végezte. Szarvason, református hitoktatás hiányában, evangélikus hittanra járt, itt ismerkedett meg a szlovák nyelvvel, mivel abban az időben Szarvason az evangélikus hitoktatás és az istentiszteletek nyelve a szlovák volt. Polgári iskolába Budafokon járt, illetve annak egyik osztályát magántanulóként végezte. Egy évig a Martonvásár melletti Tordason (Fejér m.) lakott szlovák nevelőszülőknél, mivel a magánvizsgára egy itt élő nyugalmazott polgári iskolai tanár készítette fel őt és diáktársát, egy uradalmi gazdatiszt fiát. A szlovák nyelvvel, egy szomszéd nép nyelvével így már gyermekkorában megismerkedett, ami jó alapot teremtett számára a más nyelvekhez, népekhez és kultúrákhoz (francia, német, svéd, román, angol) való közeledéshez. Budapesten a Márvány utcai Kossuth Lajos Felső Kereskedelmi Iskolában végezte a középiskola felső osztályát, ahol 1930-ban érettségizett. Osztályfőnöke *Mády (Hilscher) Zoltán*, az 1930-as években a kemsei, sárpilisi falukutató táborok, Komárom megye gesztesi járásában a közigazgatás és az emberek témában végzett kutatások fő szervezője, utóbb a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen a kelta nyelv tanára volt. A francia nyelvet és a francia kereskedelmi levelezést a középiskolában *Gyergyai Albert*től, az Eötvös Loránd Tudományegyetem későbbi francia irodalom professzorától tanulta. Gyorsírást is tanult, amit későbbi néprajzi terepmunkája során gyűjtőnaplóiban is gyakran alkalmazott.

A kereskedelmi középiskolából egyenes út vezetett a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemre, illetve annak átszervezése után a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karára, ahol kilenc féléven át földrajz-kémia, vegyiáruismeret szakos hallgatóként előbb geológusnak készült, majd *Teleki Pál* földrajzprofesszor, a későbbi miniszterelnök előadásainak hatására emberföldrajzzal és néprajzzal kezdett foglalkozni. Egyidejűleg nyolc féléven át hallgatója volt a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának is, ahol a földrajz, geológia mellett szlavisztikát, balkáni és keleti filológiát (török, albán), magyar nyelvészetet, régészetet, őstörténetet és *Györffy István* egyetemi magántanártól néprajzot tanult. Tanárai közül a filológiai munka terén nagy hatást gyakorolt rá *Melich János* szlavista, *Gombocz Zoltán* magyar nyelvész és *Tagliavini Carlo* albán nyelvész. Nem szerzett kereskedelmi iskolai tanári oklevelet, hanem a Közgazdaságtudományi Karon Teleki Pálnál gazdasági földrajzból, Györffy Istvánnál néprajzból, *Kovács Ferenc*nél gazdaságtörténetből doktori szigorlatot tett 1936-ban. Doktori disszertációját az

Ormánság ethnogeographiai problémáiról írta. Még egyetemi hallgatóként bekapcsolódott a Pro Christo Diákok Háza falukutató munkaközösségének munkájába. Javaslatára vizsgálta meg a tíztagú falukutató csoport 1935 nyarán az ormánsági Kemsét, mint az önpusztítás, az egyke tipikus példáját. Kutatásaik eredményeként, gróf Teleki Pál előszavával jelent meg 1936-ban az *Elsüllyedt falu a Dunántúlon, Kemse község élete* című könyvük, az első korszerű falumonográfia Magyarországon.

1934–1939 között fizetéstelen gyakornok és tanársegéd a Pázmány Péter Tudományegyetem néprajzi tanszékén Györffy István professzor mellett, nemzetközi kapcsolatainak megalapozása ezekben az években történt. Már 1935-ben horvát nyelvű tanulmánya jelent meg a zágrábi Néprajzi Múzeum értesítőjében a Dráva menti régi horvát tűzhelyekről. Gunda Bélának ez az első külföldön, idegen nyelven közölt tanulmánya. Ugyanekkor meglátogatta Zágráb, Szarajevó, Belgrád múzeumait, felkeresett néhány falut a Velebit-hegységben és a Drina völgyében. Egy életre szóló barátságot kötött *Milvan Gavazzi* zágrábi professzorral. 1937-ben a berlini Nemzetközi Vadászati Kiállítás magyar kultúrtörténeti és néprajzi részlegét rendezte. 1938-ban a koppenhágai nemzetközi etnológiai és antropológiai kongresszuson előadást tartott a magyar pásztorok keleti kapcsolatairól, megismerkedett az európai néprajz vezető személyiségeivel. Az 1938/39-es tanévben svéd állami ösztöndíjjal *Sigurd Erixon* professzor előadásait hallgatta a stockholmi egyetemen. A már akkor is komoly eredményeket felmutató skandináv néprajzi kutatás témáival, kibontakozó európai etnológiai szemléletével, módszereivel való megismerkedés döntően befolyásolta további hazai munkáját.

Hazatérve állás várta a budapesti Néprajzi Múzeumban, amely Györffy István és *Bátyk Zsigmond* révén már korábban is sokat foglalkoztatta, kutatóútjait támogatta, cikkeit, tanulmányait a *Néprajzi Értesítő*ben megjelentette. Svédországi tapasztalataira támaszkodva újjászervezte a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárát, amely ma is az általa meghonosított elvek alapján gyarapodik, működik. Az adattár gyarapításának elősegítése érdekében több színvonalas kérdőívet készített, amelyeket az akkor már kialakulóban lévő néprajzi gyűjtőhálózat önkéntes munkatársainak küldtek szét. Ugyanekkor felvetette, javasolta a magyar néprajzi atlasz és a magyar néprajzi lexikon elkészítésének gondolatát, tervét. Tanulmányutakat tett, kutatómunkát végzett az Északkeleti-Kárpátokban, Észak-Erdély magyar és román lakta falvaiban.

1940–44 között szerkesztette a Magyar Néprajzi Társaság *Ethnographia* folyóiratát, ahol sorra megjelentette az európai néprajztudomány jeles képviselőinek (*Richard Thurnwald, Martin Gusinde, Walter Hirschberg, Wilhelm Koppers, Sigurd Erixon, Uno Harva*) tanulmányait, hogy ezzel frissítse a magyar népelektudatás vérkeringését. 1941-ben a szegedi egyetem magántanárrá habilitálta *Összehasonlító néprajz, különös tekintettel a balkáni népekre* című tárgykörből. 1943-ban nyilvános rendkívüli tanári kinevezést kapott a kolozsvári egyetem néprajzi tanszékére, ahol 1948-ig oktatott. Itt kezdte el a Kárpátok és a moldvai magyarság népi műveltségének kutatását. Közben 1947/48-ban ismét Stockholmban Sigurd Erixon Néprajzi Intézetében dolgozott, egyetemi előadásokat tartott. Svédországból visszatért Romániába, s onnan – mivel munkaszerződését az illetékes román hatóságok annak lejártá előtt és nem megfelelő indokkal felbontották – 1948 szeptemberében visszatért Magyarországra.

1949-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karához osztotta be. Debreceni éveiről, a debreceni néprajzi iskoláról emlékülésünkön *Szabadfalvi József* tart előadást.

Szlovákiában 1953-ban Žakarovce falu teherhordását vizsgálta. Az itt gyűjtött anyagból írta *Életmód és anyagi műveltség* című disszertációját, amivel az akadémiai

doktori fokozatot nyerte el 1961-ben. 1965/66-ban az Egyesült Államokban, mint Ford-ösztöndíjas, Kaliforniában és Arizonában az indiánok növénytermesztésével és állattartásával kapcsolatban végzett adatgyűjtést.

Gunda Béla, elméleti igényessége mellett, a néprajzi anyag helyszíni gyűjtését, feldolgozását, elemzését tartotta fő feladatának. Gyűjtőútjai során az egész magyar nyelvterületet bejárta az Őrségtől Moldváig, Zempléntől a Szerémségig, Szatmártól Gyimesig, de a horvátok, ruszinok, szlovákok és a románok körében is végzett terepmunkát. Kutatóúton járt Ausztriában, Bulgáriában, Csehszlovákiában, Finnországban, Jugoszláviában, Lengyelországban, Németországban, Olaszországban, Romániában, Svédországban, Törökországban. 1981-ben a Lindner–Hellas vállalat támogatásával Naxos, Kréta, Carpathos görög szigeteken tett tanulmányutat. Mindig nagy súlyt helyezett az ún. kis etnikumok (dobrudzsai tatárok, pomákok, karakacsánok, huculok) tanulmányozására. Gyűjtőútjainak eredményességét bizonyítják könyvei, tanulmányai, úti beszámolóí és sok tízezer fényképfelvétele. Munkái, publikációi közül *Néprajzi gyűjtőúton* (1956), *Ethnographica Carpathica* (1966), *Ethnographica Carpatho-Balcanica* (1979) és *Rostaforogató asszony* (1989) című könyvei a legjelentősebbek. Akadémiai székfoglalója *Hagyomány és európaiság* címmel jelent meg 1994-ben. További tanulmányai, cikkei, könyvismertetései szinte felsorolhatatlanok. 1971-ben a debreceni Egyetemi Könyvtár egy 63 oldalas kiadványban tette közzé 1929–1971 között írt műveinek bibliográfiáját. Az 1970–1980, majd 1981–1995 közötti időszak szakirodalmi termésének bibliográfiája az *Ethnographiában* jelent meg (XCII. 1981; CVI. 1995). Ebből a valamennyiünket lenyűgöző életműből kell kiválasztanunk a tudományos elveit, eredményeit leginkább tükröző megállapításait. A tudományos munka eredményességét nagyon is befolyásoló módszerek kérdése egész pályafutása során foglalkoztatta. Az európai etnológia irányzatai közül a funkcionálizmust a történetiség, főként a történeti ökológia szempontjaival egészítette ki. Tanulmányaiban kifejtette, hogy a népi műveltség egésze vagy annak egyes elemei történeti fejlődés eredményei. A közép-európai ember korábbi természetes életkörülményeit jól tükrözik Gunda Béla etnobotanikai és kulturális ökológiai szemléletű néprajzi tanulmányai, amelyekre emlékülésünkön *Sárkány Mihály* előadása hívja fel a figyelmet. A magyarság, a magyar kultúra és tudomány jövőjével kapcsolatban azt tanultuk Gunda Bélától, hogy Európa talaján és Európa történetében nem vagyunk halottak, akiket életre ítéltek.

A hazai és a külföldi kongresszusokon, konferenciákon, szimpóziumokon nagy hatású előadásaival hívta fel a szakmai közvélemény figyelmét a magyar néprajztudomány eredményeire. Többek között részt vett és előadást tartott: a Nemzetközi Antropológiai és Etnológiai Kongresszusokon (Koppenhága, 1938; Párizs, 1960; Moszkva, 1964), a Finnugor Kongresszusokon (Helsinki, 1965, 1980; Syvtyvkar, 1985; Debrecen, 1991), az Északi Etnológus Kongresszuson (Röros, Norvégia, 1963), a Német Etnológiai Társaságok Kongresszusán (St. Augustin bei Bonn, 1967), a Jugoszláv Etnológusok Kongresszusán (Ljubljana, 1975), az Ethnomedizin Kongresszuson (Hamburg, 1980), a Balkáni Folklor Kongresszuson (Skopje, 1977), a Délkelet-Európai Kongresszuson (Izszambul, 1979; Belgrád, 1984), a Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Bécs, 1986), a Nemzetközi Ethnographia Pannonica Szimpóziumon (Székesfehérvár, 1987).

Részt vett több hazai, külföldi és nemzetközi folyóirat, évkönyv szerkesztésében: Ethnographia (Budapest, 1941–44: szerkesztő, majd szerkesztő bizottsági tag, 1992-től főmunkatárs)

Kodály Zoltán Emlékkönyv (Budapest, 1943: szerkesztő)

Erdélyi Néprajzi Tanulmányok (Kolozsvár, 1944–1947: szerkesztő)

Acta Ethnographica Hungarica (Budapest, 1953–1986: szerk. biz. tag, 1986-tól főszerkesztő)

Műveltség és Hagyomány (Debrecen, 1960–1976: szerkesztő)

Hungarian Studies (Budapest, 1980-tól szerk. biz. tag)

Folk-liv (Stockholm, 1939–1943: szerk. biz. tag)

Demos (Berlin, 1960-tól szerk. biz. tag)

Ethnologia Europaea (Párizs, Münster, Koppenhága, 1967-től szerk. biz. tag)

Études Finno-Ougrienne (Párizs, 1964-től szerk. biz. tag)

Ethnomedizin (Hamburg, 1982-től szerk. biz. tag)

International Journal of Sociology (New York, 1976–87: szerk. biz. tag)

Szerkesztői tevékenységére a koronát 1984-ben az Akadémiai Kiadónál megjelent *The Fishing Culture of the World* című, 1253 oldalas kötettel tette föl, amelybe 56 szerző írt tanulmányt Új-Zélandtól Írorszáig. Ez a hatalmas etnológiai, kulturális ökológiai és folklórkötet rendkívül széles körű nemzetközi szervezőmunkát kívánt a szerkesztőtől. Ugyanebben az időszakban szerkesztette Gunda Béla a *Beiträge zur Volksarchitektur in Mittel- und Osteuropa* című tanulmánykötetet is, amely az Acta Ethnographica XXXI. köteteként látott napvilágot 1982-ben. A Nemzetközi Kárpát-Balkán Bizottság tervmunkájaként készült kötetbe lengyel, szlovák, cseh, magyar, horvát, szlovén, román, ukrán, lett és észt néprajzkutatók írtak népi építészeti tanulmányokat. Korábban Gunda Béla kezdeményezte, javasolta az Akadémiai Kiadónak a *Vieh- und Hirtenleben in Ostmitteleuropa* (Budapest, 1961), a *Viehwirtschaft und Hirtenkultur* (Budapest, 1969), és a *Getreidebau in Ost- und Mitteleuropa* (Budapest, 1972) című, szintén nemzetközi szerzőgárdát felvonultató tanulmánykötetek megjelentetését. Ebben a műfajban utolsó kezdeményezése a Néprajzi Múzeum-beli tanítómestere emlékének szentelt *Ideen, Objekte und Lebensformen, Gedenkschrift für Zsigmond Bátky* (Székesfehérvár, 1989) kiadása volt. A magyar népi műveltség egy-egy területét, témáját a külföld számára magas szinten bemutató idegen nyelvű tanulmánykötetek kiadására minden időben, de különösen napjainkban nagy szükség volna.

Aktívan részt vett a különböző magyar és külföldi tudományos társaságok munkájában. A Magyar Tudományos Akadémia igen későn, csak a politikai rendszerváltás folyamatában, 1990-ben választotta levelező, majd 1991-ben rendes tagjai sorába. Hosszú évtizedeken keresztül tagja, elnöke volt a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Bizottságának és a Tudományos Minősítő Bizottság néprajzi, folklór és zenetudományi szakbizottságának. A Magyar Néprajzi Társaságnak 1932-től tagja, 1938–1943 között titkára, 1955–1964, 1967–1982 között alelnöke, majd belföldi tiszteleti tagja volt. Tiszteleti tagjává választotta az Anthropologische Gesellschaft (Bécs, 1970), a Svéd Királyi Gustav Adolf Akadémia (Uppsala, 1973). A következő társaságok levelező, választott tagsággal tisztelték meg: Finnugor Társaság (Helsinki, 1942), Société Finlandaise d'Archéologie (Helsinki, 1959), Kalevala Társaság (Helsinki, 1959), Finn Irodalmi Társaság (Helsinki, 1984), Österreichische Ethnologische Gesellschaft (Bécs, 1980), Verein für Volkskunde in Wien (Bécs, 1940), Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte (Bonn, 1985), Arbeitsgemeinschaft Ethnomedizin (Heidelberg, 1984).

Számos hazai és külföldi kitüntetése közül a Finn Oroszlán Lovagrend első fokozata (1970), a Herder-díj (1978), a Pitré-aranyérem (1988), debreceni díszdoktorsága (1988) és díszpolgársága (1993) a legjelentősebb.

Gunda Béla életművének áttekintése után joggal merül fel a kérdés: kik, milyen irányzatok, iskolák hatottak szemléletére, módszerére? Tanárai, mesterei közül Teleki Páltól, Bátky Zsigmondtól európaiságot és magyarságot, tudományos igényességet ta-

nult. A földrajzi irányzatok közül az emberföldrajz gyakorolt tartós hatást néprajzi szemléletére. Kemsén és Komárom megye gesztesi járásában végzett falukutató munkáját a Dimitrie Gusti-féle bukaresti monografikus szociológiai iskola szellemében végezte. Ifjúkorában hatottak rá a felvidéki sarlósok, a magyarországi népi írók, főként *Kodolányi János* és *Sinka István*. A falukutatóktól, sarlósoktól, népi íróktól örökölte kritikában is megnyilvánuló társadalmi érzékenységét, amely egész élete során elkísérte. Az *Ethnographia* 1994. évi kötetében megjelent könyvismertetésében arra figyelmeztet, hogy: „évszázados nevekkel jelölt szántóföldjeink 1993 végén parlagon hevernek, s kárptótlási jeggyé silányult nem egy búzatábla.” (711. old.)

Az európai néprajzi iskolák közül Bátky Zsigmond és *Bruno Schier* közvetítésével a *Wörter und Sachen*, majd a hamburgi romanisztikai iskola, elsősorban *Fritz Krüger*, s a későbbi gráciak, *Oskar Moser* és *Leopold Kretzenbacher* hatottak az anyagi kultúra vizsgálata során alakuló szemléletére, a kartográfiai módszer hazai meggyökeresztésében játszott szerepére. Maradandó hatást tett rá a skandináv európai etnológiai iskola, Sigurd Erixon, később a finn néprajz, a finnugor összehasonlító néprajztudomány.

Az 1970-es évekig elsősorban a szomszéd népek, főként Délkelet-Európa felé tekintett, majd a Herder-díj elnyerése után Közép- és Nyugat-Európa felé tágította szemlémi horizontját. Figyelme egyre erősebben az osztrák és az önmegsemmisítés veszélyét is magába rejtő megújulással küzdő német néprajztudomány felé fordult. Igen becsülte a bécsiek, főként Leopold Schmidt, a marburgiak, elsősorban *Ingeborg Weber-Kellermann* és a würzburgiak, mindenképp *Wolfgang Brückner* munkásságát.

Mindvégig példa értékűnek tartotta a balkanológusok, *Nopcsa Ferenc*, *Christo Vakaranski* és *Milovan Gavazzi* eredményeit. Kolozsvári professzorsága, tanítványai, felesége, Sándor Éva révén családi kapcsolatai is Erdélyhez kötődtek. Az Erdély-élmény, az Erdélyben élő népek megismerése, a kolozsvári magyar és román tudósokkal, Tulogdi János földrajzprofesszorral, *Szabó T. Attila* nyelvészrel és *Imreh István* történészrel, *Wuia Romulus* etnográfussal fenntartott kapcsolatai döntő mértékben alakították szemléletét. Kolozsvári tanítványai az 1970-es évek óta az erdélyi magyar néprajz klasszikusai, akiknek munkássága, könyvei visszahatottak magára a Mesterre is.

Gunda Béla életművét kutatómunkája során napról napra azok a könyvek is alakították, formálták, amelyek könyvtárába tartoztak. A miskolci Herman Ottó Múzeumban elhelyezett Gunda Béla könyvtárát emlékülésünk keretében *Fügedi Márta* fogja bemutatni. Magam csupán arra szeretnék emlékeztetni, hogy Gunda Béla különösen vonzódott az európai néprajzi kézikönyvekhez, lexikonokhoz, atlaszokhoz. A régebbi kézikönyvek közül gyakran forgatta, idézte Zelenin orosz (keleti szláv) néprajzát, vagy a német babonaszótárt. A külföldön megjelent kézikönyveket még idős korában is igyekezett beszerezni. Említettem neki a *Bromlej* által szerkesztett keleti szláv (1987) és a *Hugger* szerkesztette három kötetes svájci (1992) néprajzi kézikönyvek megjelenését. Mindkét esetben kérte tőlem a kiadó pontos címét, hogy a könyveket meg tudja rendelni.

Gunda Béla életművének alakulására számos néprajzi irányzat, nagy egyéniség hatott. Iskolateremtő munkássága, művei megkövetelik tőlünk, hogy századunk magyar és európai néprajzi klasszikusainak sorában helyezzük el őt.

BÉLA GUNDA UND DIE EUROPÄISCHE VOLKSKUNDE

Béla Gunda wurde am 25. Dezember 1911 in Temesfüves (Kom. Temesch, heute Rumänien) geboren. Von einem zu Weihnachten geborenen Kind meint man im ungarischen Volk, daß es ein schönes, glückliches Leben zu erwarten hat. Wenn man das erfolg- und ergebnisreiche Lebenswerk Béla Gundas kennt, scheint sich diese Meinung zu bewahrheiten. Beide Zweige seiner Familie stammen aus dem Komitat Békés. Sein Vater Mihály Gunda war Domänangestellter, ein vorzüglicher Vieh zuchtfachmann, der zuerst im Komitat Békés und später, seit Mitte der 1920er Jahre, in Martonvásár (Kom. Fejér), in der als Musterwirtschaft geltenden Dreher-Domäne arbeitete. Die Grundschule besuchte Béla Gunda in Békésszentandrás und Szarvas. In Szarvas nahm er am evangelischen Religionsunterricht teil, weil es keinen reformierten gab, hier lernte er die slowakische Sprache kennen, weil in Szarvas zu jener Zeit das Slowakische die Sprache des Evangelischen Religionsunterrichtes und Gottesdienstes war. In Budafok besuchte er die Bürgerschule, deren eine Klasse er als Privatschüler absolvierte. Ein Jahr lang wohnte er bei einer slowakischen Familie in Tordas (Kom. Fejér) bei Martonvásár, wo ihn und seinen Mitschüler, den Sohn eines Domänenbeamten, ein dort lebender pensionierter Bürgerschullehrer auf die Privatprüfung vorbereitete. So hatte er das Slowakische, die Sprache eines Nachbarvolkes, schon in seiner Kindheit kennengelernt, eine gute Grundlage für seine spätere Beschäftigung mit anderen Sprachen, Völkern und Kulturen (französisch, deutsch, schwedisch, rumänisch, englisch). Die oberen vier Mittelschulklassen besuchte er in der Handelsoberschule Lajos Kossuth in der Márvány Str. in Budapest, wo er 1930 das Abitur ablegte. Sein Klassenlehrer war Zoltán Mády (Hilscher), der Hauptorganisator der Dorfforschungslager in Kemse und Sárpilis und der Forschungen der Verwaltung und der Menschen im Kreis Gesztes im Komitat Komorn in den 1930er Jahren, später Lehrer für keltische Sprache an der Loránd-Eötvös-Universität (ELTE) Budapest. Französische Sprache und französische Handelskorrespondenz lernte er in der Mittelschule bei Albert Gyergyai, dem späteren Professor für französische Literatur an der ELTE. Er lernte auch Kurzschrift, die er später, bei seiner ethnographischen Feldarbeit, in seinen Sammlungstagebüchern häufig verwendete.

Aus der Handelsmittelschule führte ein gerader Weg zur Universität für Wirtschaftswissenschaften, bzw. nach deren Umstrukturierung zur Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Palatin Joseph Technischen und Wirtschaftswissenschaftlichen Universität, wo er neun Semester hindurch als Hörer der Fächer Geographie-Chemie und Chemiewarenkenntnis sich zum Geologen ausbildete und sich dann, beeinflusst durch die Vorlesungen des Geographieprofessors Pál Teleki, des späteren Ministerpräsidenten, mit Anthropogeographie und Volkskunde zu beschäftigen begann. Gleichzeitig war er 8 Semester lang Hörer an der Philosophischen Fakultät der Péter-Pázmány-Universität, wo er neben Geographie und Geologie Slawistik, balkanische und orientalische Sprachwissenschaft (Türkisch, Albanisch), ungarische Sprachwissenschaft, Archäologie, Urgeschichte und beim Privatdozenten István Györfly Ethnographie studierte. Von seinen Lehrern hatten im Bereich Philologie der Slawist János Melich, der ungarische Sprachwissenschaftler Zoltán Gombocz und der Albanist Carlo Tagliavini großen Einfluss auf ihn. Ein Handelslehrerdiplom erwarb er nicht, aber 1936 legte er das Doktor-Rigorosum an der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät bei Pál Teleki im Fach Wirtschaftsgeographie, bei István Györfly im Fach

Ethnographie und bei Ferenc Kovács im Fach Wirtschaftsgeschichte ab. Seine Doktorarbeit schrieb er über ethnogeographische Probleme des Gebietes Ormánság. Noch als Student beteiligte er sich an der Arbeitsgruppe für Dorfforschung im Pro Christo Studentenheim. Auf seinen Vorschlag hin untersuchte die 10köpfige Dorfforscherguppe im Sommer 1935 das Dorf Kemse in der Ormánság als typisches Beispiel der Selbstvernichtung, des Einzelkindes. Als Ergebnis ihrer Forschungen erschien 1936 mit einem Vorwort von Graf Pál Teleki ihr Buch *Elsüllyedt falu a Dunántúlon, Kemse község élete* (Ein untergegangenes Dorf in Transdanubien, das Leben der Gemeinde Kemse), die erste moderne Dorfmonographie in Ungarn.

1934–1939 war er unbezahlter Praktikant und Assistent am Ethnographischen Lehrstuhl der Péter-Pázmány-Universität unter Professor István Györffy, in diesen Jahren legte er die Basis für seine internationalen Verbindungen. Schon 1935 erschien im Anzeiger des Volkskundemuseums Zagreb (Agram) seine Studie in kroatischer Sprache über alte kroatische Herde an der Drau, die erste im Ausland und in einer Fremdsprache erschienene Studie Béla Gundas. Damals besuchte er auch die Museen von Zagreb, Sarajevo und Belgrad sowie einige Dörfer im Velebit-Gebirge und im Drina-Tal. Eine Freundschaft fürs Leben verband ihn mit dem Zagreber Professor Milovan Gavazzi. 1937 besorgte er auf der Berliner Internationalen Jagd-Ausstellung die Abteilung für ungarische Kulturgeschichte und Volkskunde. 1938 hielt er auf dem Kopenhagener Internationalen Ethnologen- und Anthropologenkongress einen Vortrag über die östlichen Beziehungen des ungarischen Hirtenwesens und lernte die führenden Persönlichkeiten der europäischen Volkskunde kennen. Im Studienjahr 1938/39 hörte er an der Stockholmer Universität als Stipendiat des schwedischen Staates die Vorlesungen von Professor Sigurd Erixon. Das Bekanntwerden mit den Themen der auch damals sehr erfolgreichen skandinavischen Volkskundeforschung und mit der sich entfaltenden europäischen ethnologischen Anschauung und ihren Methoden hat seine weitere Arbeit in Ungarn entscheidend beeinflusst.

Heimgekehrt wartete auf ihn eine Stellung im Budapester Ethnographischen Museum, welches ihn durch István Györffy und Zsigmond Bátky auch schon vorher vielfach beschäftigt, seine Forschungsreisen gefördert und seine Artikel und Studien im *Néprajzi Értesítő* (Ethnographischer Anzeiger) veröffentlicht hatte. Gestützt auf seine Schwedenerfahrungen organisierte er die Ethnologische Datensammlung des Ethnographischen Museums neu, die auch heute noch aufgrund der von ihm eingeführten Prinzipien wächst und arbeitet. Um das Wachstum der Datei zu fördern, entwickelte er mehrere niveauvolle Fragebögen, die an die freiwilligen Mitarbeiter des damals entstehenden volkskundlichen Sammelnetzes verschickt wurden. Gleichzeitig warf er den Gedanken auf und schlug vor, den ungarischen Volkskundeatlas und das ungarische Ethnographische Lexikon zu erarbeiten. Er machte Studienreisen und führte Forschungsarbeiten in den Nordostkarpaten sowie in ungarischen und rumänischen Dörfern Nordsiebenbürgens durch.

1940–1944 redigierte er die Zeitschrift *Ethnographia* der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft, in der er der Reihe nach die Studien hervorragender Vertreter der europäischen Ethnologie (Richard Thurnwald, Martin Gusinde, Walter Hirschberg, Wilhelm Koppers, Sigurd Erixon, Uno Harva) veröffentlichte, um damit den Blutkreislauf der Erforschung des ungarischen Volkslebens zu beleben. 1941 habilitierte er sich an der Szegeder Universität zum Privatdozenten im Themenkreis *Összehasonlító néprajz, különös tekintettel a balkáni népekre* (Vergleichende Volkskunde, mit besonderer Berücksichtigung der balkanischen Völker). 1943 wurde er

offiziell zum außerordentlichen Professor am Ethnographischen Lehrstuhl der Universität Klausenburg (Kolozsvár, Cluj, heute Rum.) ernannt, wo er bis 1948 lehrte. Hier begann er mit der Erforschung der Volkskultur des Ungartums der Karpaten und der Moldau. Inzwischen arbeitete er 1947/48 erneut am Ethnographischen Institut Sigurd Erixons in Stockholm, wo er Vorlesungen hielt. Aus Schweden kehrte er nach Rumänien zurück und von dort – da die zuständigen rumänischen Behörden seinen Arbeitsvertrag vor seinem Ablauf und ohne triftige Begründung auflösten – im September 1948 nach Ungarn.

1949 gab ihm das Ministerium für Kultus und Unterricht eine Anstellung an der Philosophischen Fakultät der Universität Debrecen, wo er das Ethnographische Institut organisierte, 1951–1954 Dekan war und bis zu seinem Tode gelehrt und geforscht hat. Er hat mehr als hundert Schüler für die ungarischen und siebenbürgischen Museen, Forschungsinstitute und Universitäten ausgebildet. Durch seine Tätigkeit wurde das Institut in enger Einheit mit der Ausbildung von Fachleuten binnen drei Jahrzehnten zu einem bedeutenden Zentrum der kulturgeschichtlichen vergleichenden Forschung der ungarischen sowie der mittel- und südosteuropäischen Ethnographie. 1960–1976 redigierte er das Jahrbuch des Institutes, *Műveltség és Hagymány* (Kultur und Tradition), eine der wichtigsten Veröffentlichungsserien der ungarischen sowie der mittel- und südosteuropäischen Ethnographie.

In der Slowakei untersuchte er 1953 den Lastentransport im Dorf Žakarovce. Aufgrund des dort gesammelten Materials schrieb er seine Dissertation *Életmód és anyagi műveltség* (Lebensweise und materielle Kultur), mit der er 1961 den akademischen Doktorgrad erlangte. 1965/66 führte er als Ford-Stipendiat in den Vereinigten Staaten von Amerika bei den Indianern von Kalifornien und Arizona Materialsammlungen über Pflanzenbau und Viehzucht durch.

Neben seinem hohen theoretischen Anspruch hat Béla Gunda die Feldsammlung, Aufarbeitung und Analyse volkskundlichen Materials als seine Hauptaufgabe angesehen. Im Laufe seiner Sammelreisen besuchte er das gesamte ungarische Sprachgebiet von der Unteren-Wart bis zur Moldau, von Zemplén bis Syrmien, von Szatmár bis Gyimes, aber er führte auch Feldforschungen bei den Kroaten, Ruthenen, Slowaken und Rumänen durch. Forschungsreisen führten ihn nach Österreich, Bulgarien, in die Tschechoslowakei, nach Finnland, Jugoslawien, Polen, Deutschland, Italien, Rumänien, Schweden und in die Türkei. 1981 unternahm er mit Unterstützung der Firma Lindner-Hellas eine Studienreise zu den griechischen Inseln Naxos, Kreta und Carpathos. Stets legte er großes Gewicht auf das Studium der sog. kleinen Ethnien (Tataren der Dobrudscha, Pomaken, Karakatschanen, Huzulen). Den Erfolg seiner Sammelreisen belegen seine Bücher, Studien, Reiseberichte und vielen zehntausend Lichtbilder. Die bedeutendsten seiner Arbeiten und Publikationen sind die Bücher *Néprajzi gyűjtőúton* (Auf volkskundlicher Sammelfahrt, 1956), *Ethnographica Carpathica* (1966), *Ethnographica Carpatho-Balcanica* (1979) und *Rostaforgató asszony* (Schwinge schüttelnde Frau, 1989). Seine akademische Antrittsrede *Hagymány és európaiság* (Tradition und Europäertum) erschien 1994. Seine sonstigen Studien, Artikel und Buchbesprechungen sind fast unzählbar. 1971 gab die Debrecener Universitätsbibliothek eine 63seitige Bibliographie seiner zwischen 1929 und 1971 erschienenen Werke heraus. Die Bibliographie seiner fachwissenschaftlichen Produktion zwischen 1970 und 1980 sowie 1981 bis 1995 erschien in der *Ethnographia* (XCII. 1981; XCI. 1995). Aus diesem jedermann beeindruckenden Lebenswerk müssen nun die seine wissenschaftlichen Prinzipien und Ergebnisse am besten widerspiegelnden

Feststellungen ausgewählt werden. Seine gesamte Laufbahn hindurch hat ihn die Methodenfrage wegen ihres großen Einflusses auf den Erfolg seiner wissenschaftlichen Arbeit beschäftigt. Unter den Tendenzen der europäischen Ethnologie hat er den Funktionalismus mit den Gesichtspunkten der Geschichtlichkeit, vor allem der historischen Ökologie, ergänzt. In seinen Studien führte er aus, daß die Gesamtheit oder einzelne Elemente der Volkskultur Ergebnisse historischer Entwicklung sind. Die früheren natürlichen Lebensumstände des Mitteleuropäers werden in Béla Gundas ethnographischen Studien aus ethnobotanischer und kulturökologischer Sicht gut widerspiegelt. Bezüglich der Zukunft des Ungartums, der ungarischen Kultur und Wissenschaft haben wir von Béla Gunda gelernt, daß wir auf dem Boden Europas und in Europas Geschichte keine Toten sind, die zum Leben verurteilt wurden.

Auf in- und ausländischen Kongressen, Konferenzen und Symposien machte er mit seinen eindrücklichen Vorträgen die fachliche Öffentlichkeit auf die Ergebnisse der ungarischen Ethnographie aufmerksam. Unter anderem nahm er an folgenden Foren teil und hielt Vorträge: Internationale Anthropologen- und Ethnologenkongresse (Kopenhagen, 1938; Paris, 1960; Moskau, 1964), Finnougristische Kongresse (Helsinki, 1965, 1980; Syktyvkar, 1985; Debrecen, 1990), Nordischer Ethnologenkongress (Röros, Norwegen, 1963), Kongress der Deutschen Ethnologischen Gesellschaften (St. Augustin bei Bonn, 1967), Kongress Jugoslawischer Ethnologen (Ljubljana, 1975), Ethnomedizin-Kongress (Hamburg, 1980), Balkanischer Folklore-Kongress (Skopje, 1977), Südosteuropa-Kongresse (Istanbul, 1979; Belgrad, 1984), Internationaler Hungarologischer Kongress (Wien, 1986), Internationales Symposium Ethnographia Pannonica (Székesfehérvár, 1987).

Er nahm an der Redaktion mehrerer ungarischer, ausländischer und internationaler Zeitschriften und Jahrbücher teil: Ethnographia (Budapest, 1941–1944: Redakteur, später Mitglied des Redaktionskomitees, seit 1992 Hauptmitarbeiter); Kodály Zoltán Emlékkönyv (Zoltán-Kodály-Festschrift, Budapest, 1943: Redakteur); Erdélyi Néprajzi Tanulmányok (Siebenbürgische Volkskundestudien, Klausenburg, 1944–1947: Redakteur); Acta Ethnographica Hungarica (Budapest, 1953–1986: Mitglied des Redaktionskomitees, seit 1986 Chefredakteur); Műveltség és Hagyomány (Kultur und Tradition, Debrecen, 1960–1976: Redakteur); Hungarian Studies (Budapest, seit 1980 Mitglied des Redaktionskomitees); Folk-liv (Stockholm, 1939–1943: Mitglied des Redaktionskomitees); Demos (Berlin, seit 1960 Mitglied des Redaktionskomitees); Ethnologia Europaea (Paris, Münster, Kopenhagen, seit 1967 Mitglied des Redaktionskomitees); Études Finno-Ougrienne (Paris, seit 1964 Mitglied des Redaktionskomitees); Ethnomedizin (Hamburg, seit 1982 Mitglied des Redaktionskomitees); International Journal of Sociology (New York, 1976–1987: Mitglied des Redaktionskomitees). Als Krönung seiner Redaktionstätigkeit erschien beim Akadémiai Kiadó, Budapest (Akademie Verlag) der 1253seitige Band *The Fishing Culture of the World*, der Studien von Neuseeland bis Irland enthielt. Dieser gewaltige Band ethnologischen, kulturökologischen und folkloristischen Inhalts erforderte eine breitgefächerte internationale Organisationsarbeit vom Redakteur. In der gleichen Periode redigierte Béla Gunda auch den Studienband *Beiträge zur Volksarchitektur in Mittel- und Osteuropa*, der 1982 als Band XXXI der *Acta Ethnographica* erschien. In den als Planarbeit des Internationalen Karpaten-Balkan-Komitees erstellten Band wurden Studien über Volksbauweise polnischer, slowakischer, tschechischer, ungarischer, kroatischer, slowenischer, rumänischer, ukrainischer, lettischer und estnischer Volkskundeforscher aufgenommen.

Schon vorher hatte Béla Gunda beim Akadémiai Kiadó angeregt, die ebenfalls einen internationalen Autorenstab zu Wort kommen lassenden Studienbände *Viehzucht und Hirtenleben in Ostmitteleuropa* (Budapest 1961), *Viehwirtschaft und Hirtenkultur* (Budapest 1969) sowie *Getreidebau in Ost- und Mitteleuropa* (Budapest 1972) zu veröffentlichen. Seine letzte Initiative in dieser Gattung war der dem Gedächtnis seines Lehrmeisters im Ethnographischen Museum gewidmete Band *Ideen, Objekte und Lebensformen, Gedenkschrift für Zsigmond Bátky* (Székesfehérvár 1989).

Aktiv beteiligte er sich an der Arbeit der verschiedenen ungarischen und ausländischen wissenschaftlichen Gesellschaften. Die Ungarische Akademie der Wissenschaften wählte ihn erst sehr spät, infolge des politischen Systemwechsels, 1990 zum korrespondierenden und 1991 zum ordentlichen Mitglied. Viele Jahrzehnte hindurch war er Mitglied und Vorsitzender der Ethnographischen Kommission der UAW und des ethnographischen, folkloristischen und musikwissenschaftlichen Fachausschusses der Wissenschaftlichen Qualifizierungskommission. In der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft war er Mitglied seit 1932, 1938–1943 Sekretär, 1955–1964 und 1967–1982 Vizepräsident und danach inländisches Ehrenmitglied. Zum Ehrenmitglied wählten ihn die Anthropologische Gesellschaft (Wien, 1970) und die Schwedische Königliche Gustav-Adolf-Akademie (Uppsala, 1973). Folgende Gesellschaften ehrten ihn mit der Aufnahme als korrespondierendes bzw. gewähltes Mitglied: Finno-Ugrische Gesellschaft (Helsinki, 1959), Société Finlandaise d'Archéologie (Helsinki, 1959), Kalevala-Gesellschaft (Helsinki, 1959), Finnische Literarische Gesellschaft (Helsinki, 1984), Österreichische Ethnologische Gesellschaft (Wien, 1980), Verein für Volkskunde in Wien (1940), Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte (Bonn, 1985), Arbeitsgemeinschaft Ethnomedizin (Heidelberg, 1984).

Die bedeutendsten unter seinen zahlreichen in- und ausländischen Auszeichnungen sind: die erste Stufe des Finnischen Löwen-Ritterordens (1970), der Herder-Preis (1978), die Pitré-Goldmedaille (1988), die Debrecener Ehrendoktorwürde (1988) und Ehrenbürgerschaft (1993).

László Lukács